

Поради батькам щодо надання допомоги дітям до трьох років, які пережили лихо або катастрофу

Якщо ваша дитина...	Що з нею відбувається	Як допомогти
<p>.. погано спить, не хоче лягати спати, не хоче спати сама, прокидається вночі з криком</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Коли діти налякані, вони хочуть бути з тими, хто допомагає їм почуватися безпечно, і хвилюються, коли цих людей немає поруч. ➤ Якщо в небезпечній ситуації ви перебували окремо від дитини, то необхідність засинати наодинці може нагадувати дитині про ту розлуку. ➤ Перед сном до дитини зазвичай приходять спогади, тому що вона не відволікається на інші заняття. Людям часто сниться те, чого вони бояться в реальному житті, і тому їм страшно заснути. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Якщо ви самі цього бажаєте, дозвольте дитині спати з вами. Поясніть, що це тимчасово. ➤ Придумайте якийсь ритуал перед відходом до сну – розкажіть казку, помоліться, полежте разом, обіймаючи один одного. Кожен день розповідайте дитині, що будете робити наступного дня, щоб вона знала, чого очікувати. ➤ Обійміть дитину і скажіть, що їй нічого не загрожує, що ви поруч і нікуди не підете. Зрозумійте, що вона не навмисне вередує. Це може тривати деякий час, але коли дитина відчує себе в більшій безпеці, вона буде спати краще.
<p>... боїться, що з вами щось трапиться (такі страхи можуть бути і у вас)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Такі страхи природні для людей, котрі пережили небезпеку. ➤ Ці страхи можуть посилитись, якщо під час небезпечної ситуації малюк був розлучений з близькими. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Нагадайте дитині і собі самим, що зараз вам нічого не загрожує. ➤ Якщо небезпека все ще існує, розкажіть дитині про те, що робите все можливе, щоб убезпечити її. ➤ Знайдіть того, хто подбає про дитину, якщо з вами дійсно що-небудь трапиться. Це допоможе вам менше хвилюватися. ➤ Разом займайтеся чимось позитивним, щоб відвернути дитину від важких думок.
<p>.. плаче або вередує, коли вас немає, навіть якщо ви просто пішли до ванної кімнати .. важко переживає розлуку з вами</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Діти, які не вміють говорити і не можуть висловити свої почуття, висловлюють страх, чіпляючись за дорослих або ж через плач. ➤ Прощання нагадує дитині про розлуку з вами під час лиха. ➤ Організм дитини реагує на розлуку (шлунок стискається, серцебиття стає частішим). Щось всередині дитини говорить: «Ні, я не хочу їх втратити». ➤ Дитина не намагається маніпулювати або командувати вами – їй просто страшно. ➤ Вона може лякатися, коли йдете не тільки ви, а й інші люди. Дитину лякають прощання. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Намагайтеся залишатися разом з дитиною і не розлучайтеся з нею якийсь час. ➤ Якщо потрібно залишити дитину ненадовго (піти в магазин, до ванної кімнати), допоможіть дитині оформити її почуття в слова і зв'язати їх з тим, що їй довелося пережити. Покажіть дитині, що ви її любите, і що це інше прощання, тому що ви скоро повернетесь. «Тобі страшно. Ти не хочеш, щоб я йшла, тому що минулого разу, коли ми розлучилися, ти не знала, де я. Зараз все інакше, я дуже скоро повернуся». ➤ Якщо потрібно піти надовго, залиште дитину зі знайомими їй людьми, скажіть, куди ви йдете, навіщо, і коли повернетесь. Скажіть дитині, що будете думати про неї. Залиште свою фотографію або щось зі своїх речей, і телефонуйте дитині, якщо можете. Коли повернетесь, скажіть, що сумували і думали про неї. Варто повторити це кілька разів.

Поради батькам щодо надання допомоги дітям до трьох років, які пережили лихо або катастрофу

Якщо ваша дитина...	Що з нею відбувається	Як допомогти
...має проблеми з харчуванням: їсть забагато або відмовляється від їжі	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Стрес по-різному впливає на дитину, в тому числі і на її апетит. ➤ Здорове харчування – важливий аспект, але якщо ви будете приділяти занадто багато уваги їжі, це викличе стрес і створить напруженість у ваших стосунках. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Потрібно розслабитися. Зазвичай з зниженням рівня стресу апетит дитини нормалізується. Не змушуйте дитину їсти. ➤ Їжте разом в дитиною і перетворіть цей процес в моменти веселощів і відпочинку. ➤ Майте вдома запас корисних продуктів, якими можна швидко перекусити. Діти часто їдять на ходу. ➤ Якщо ви все ж хвилюєтеся, що дитина втратила істотно у вазі, проконсультуйтеся у педіатра.
...втрачає здатність робити щось, що робила раніше (наприклад, користуватися горщиком) ...не говорить так добре, як раніше	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Часто, коли малюки переживають стрес або їм страшно, вони тимчасово втрачають нещодавно набуті здібності або навички. ➤ Таким чином малюки показують нам, що з ними щось не в порядку і їм потрібна наша допомога. ➤ Втрата якихось навичок після того, як дитина їх набула (наприклад, якщо вона знову почала мочитися в ліжку), змушує її відчувати сором і збентеження. Дорослі, які піклуються про дитину, повинні з розумінням поставитись до цього і надати підтримку. ➤ Дитина робить це не навмисне. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Уникайте критики – це змусить дитину хвилюватися, і вона ніколи не навчиться тому, що необхідно. ➤ Не змушуйте дитину виконувати певні дії – це призведе до боротьби за владу. ➤ Замість того, щоб концентруватися на проблемі (наприклад, на невмінні користуватися горщиком), допоможіть дитині відчувати, що її розуміють, приймають, люблять і підтримують. ➤ Щойно дитина відчує себе в більшій безпеці, вона знову опанує втрачені навички.
...поводиться необережно, робить щось небезпечно для себе	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Це може здатися дивним, але коли діти не почуваються безпечно, то часто і самі поведуться ризиковано. ➤ Це спосіб сказати: «Ти мені потрібна. Доведи, що я тобі важливий – захисти мене». 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Подбайте про безпеку дитини. Спокійно підійдіть до неї і, якщо потрібно, візьміть її на руки. ➤ Дайте малюкові зрозуміти, що те, що він робить, небезпечно, що він дорогий вам, і ви не хочете, щоб з ним що-небудь сталося. ➤ Покажіть дитині, що є більш позитивні способи привернути вашу увагу.
...лякається чогось, чого не боялася раніше	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Малюки вірять в те, що батьки всемогутні і можуть захистити їх від усього. Ця віра допомагає їм відчувати себе в безпеці. ➤ Після того, що сталося, ця віра в батьків вже не є такою непохитною, як раніше, без неї дитині стало страшніше жити в цьому світі. ➤ Багато чого може нагадувати дитині про пережите лихо і лякати її (дощ, поштовхи після землетрусу, машини швидкої допомоги, крики людей, переляканий вираз вашого обличчя). ➤ Ви в цьому не винні – причиною є пережите лихо. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Коли дитина перелякана, поговоріть з нею про те, що ви зробите, щоб захистити її. ➤ Якщо щось нагадує дитині про пережите і змушує боятися, що це станеться знову, допоможіть дитині зрозуміти, чим те, що відбувається зараз (дощ або гучні звуки) відрізняється від того, що відбувалося під час лиха. ➤ Якщо дитина говорить про монстрів, допоможіть їй вигнати їх. «Іди геть, чудовисько, не лякай мою дівчинку. Я зараз прикрикну на монстра, він злякається і піде. Геть!». Дитина занадто мала, щоб зрозуміти і оцінити, що ви дійсно захистили її, але ви самі маєте нагадати собі про все, що вам вдалося зробити для дитини.

Поради батькам щодо надання допомоги дітям до трьох років, які пережили лихо або катастрофу		
Якщо ваша дитина...	Що з нею відбувається	Як допомогти
...виглядає «гіперактивною», не може всидіти на місці і ні на чому не може сконцентруватися	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Страх може породжувати нервову енергію, яка накопичується в організмі. ➤ Дорослі, хвилюючись, часом ходять туди-сюди швидкими кроками. Діти в таких випадках бігають, стрибають і поводяться неспокійно. ➤ Коли ми зациклюємося на поганому, важко приділяти увагу чомусь іншому. ➤ Деякі діти більш активні від народження. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Допоможіть дитині усвідомити свої емоції (страх, занепокоєння) і запевніть її, що зараз вона в безпеці. ➤ Допоможіть дитині позбутися нервової енергії: нехай розімнеться, побігає, позаймається спортом, глибоко і повільно дихає. ➤ Посидьте з нею і позаймайтеся чим-небудь, що вам обом подобається – покидайте м'яч, почитайте, пограйте, помалюйте. Навіть якщо дитина буде продовжувати бігати, це їй допоможе. ➤ Якщо дитина активна, концентруйтеся на позитивних аспектах. Подумайте про те, яка енергія в ній вирує, і знайдіть їй заняття, яке допоможе витратити цю енергію.
...грає в агресивні ігри, постійно говорить про те, що трапилося і про ті жахливі речі, які вона бачила	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Малюки часто проявляють свої емоції у грі. Агресивні ігри – це їх спосіб сказати нам, в якій жахливій ситуації вони побували або знаходяться, і що у них на душі. ➤ Коли дитина говорить про те, що трапилося, це може викликати сильні емоції і у вас, і у дитини (страх, смуток, злість) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Якщо можете, дослухайтеся до того, що говорить дитина. ➤ Звертайте увагу на те, які почуття демонструє дитина в грі, навчіть формулювати ці почуття вербально і будьте поруч, щоб підтримати її (взяти на руки, втішити). ➤ Якщо дитина занадто засмучується, дуже емоційно реагує, або якщо програє одну і ту ж трагічну сценку, допоможіть їй заспокоїтися, відчуті себе захищеною, і подумайте про те, щоб порадитися з фахівцем.
...стала дуже вимогливою і командувати вами ... здається «впертою», наполягаючи на тому, щоб все було саме так, як хоче вона	<ul style="list-style-type: none"> ➤ З 18 місяців до 3 років малюки зазвичай намагаються «командувати». ➤ Це дратує, але це нормальна складова процесу дорослішання, і допомагає дітям зрозуміти, що вони дорогі батькам і можуть отримати бажане. ➤ Коли діти відчувають небезпеку, вони намагаються командувати батьками більше, ніж зазвичай. Це їх спосіб боротьби зі страхами. Вони немов кажуть нам: «Усе навколо настільки жахливе, що мені потрібно хоч щось контролювати». 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Пам'ятайте, це не означає, що дитина погана або примхлива. Це нормально, просто зараз вона стала більше командувати, тому що не відчуває себе в безпеці. ➤ Нехай малюк контролює дрібниці. Дайте йому можливість вибирати, що одягнути або з'їсти, в які ігри пограти, які казки почитати. Контролюючи дрібниці, дитина відчувається краще. Врівноважуйте можливість вибору і контролю, дотримуючись режиму дня. Якщо дитина буде «командувати всім», то відчуватиме себе незахищеною. ➤ Підбадьорюйте дитину, коли вона намагається навчитися чомусь новому. Дитина відчуває, що вона контролює ситуацію, якщо їй вдається одягнутися, зібрати пазл, налити сік в стакан.

Перша Психологічна Допомога	Публікація видана фондом «Глобальна ініціатива в психіатрії» в рамках програми КОБЕРМ – спільної ініціативи EU і UNDP	3
-----------------------------	---	---

Поради батькам щодо надання допомоги дітям до трьох років, які пережили лихо або катастрофу		
Якщо ваша дитина...	Що з нею відбувається	Як допомогти
...стала дратівливою і гнівливою ... багато кричить (більше, ніж раніше)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Можливо ще до того, як сталося лихо, у вашої дитини траплялися спалахи гніву. Це нормально для малюків. Дитина впадає у відчай, коли у неї щось не виходить, або коли вона не може вербально донести до інших, що хоче або що їй потрібно. ➤ Зараз дитині є про що сумувати (як і вам), і можливо, їй дійсно потрібно поплакати або покричати. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Скажіть дитині, що розумієте, як їй важко. «Так, зараз все дійсно погано. Нам було так страшно. Тут немає твоїх іграшок і телевізора, Ось ти і злишся». ➤ З більшим терпінням, аніж зазвичай, ставтеся до спалахів гніву і реагуйте на них не осудом, а ласкою. Можливо, зазвичай ви так не вчинили б, але ж зараз особливі обставини. Якщо дитина плаче або кричить, побудьте з нею, дайте їй зрозуміти, що ви поруч. Якщо спалахи гніву стануть занадто частими або сильними, встановіть розумні межі.
... б'є вас	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Так діти виражають свій гнів. ➤ Коли дитина б'є дорослу людину, вона відчуває небезпеку. Їй страшно, що вона може вдарити людину, яка повинна захищати її. ➤ Можливо, дитина б'є вас, тому що бачила, як інші люди б'ються. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Щоразу, коли дитина б'є вас, дайте їй зрозуміти, що так робити не можна. Візьміть її міцно за руки, щоб вона не могла вас вдарити, змусьте сісти. Скажіть: «Так не можна, це боляче. Якщо ти вдариш мене, тобі доведеться сісти і не вставати». ➤ Якщо дитина досить доросла, навчіть її, як вербально висловлювати свої вимоги. Скажіть: «Використовуй слова. Скажи: «Я хочу цю іграшку»». ➤ Допоможіть дитині висловити гнів іншим чином – через гру, в бесіді, в малюнках. ➤ Якщо ви сваритеся з іншими дорослими, намагайтеся залагоджувати такі конфлікти наодинці, а не в присутності дитини, щоб вона не чула і не бачила вас. Якщо потрібно, поговоріть про свої переживання з подругою або фахівцем.
... каже вам: «Забирайся геть, я тебе ненавиджу» ... каже, що це ви в усьому винні	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Причина такої поведінки – пережите лихо і все те, що сталося потім, але дитина занадто мала, щоб це розуміти. ➤ Коли трапляється щось погане, малюки часто зляться на батьків, тому що вірять, що батьки могли цьому запобігти. ➤ Ви не винні, але зараз не час виправдовуватися. Ваша дитина потребує вас. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Пам'ятайте, через що пройшов малюк. Він насправді так не думає – він просто злий, і його охоплюють різні складні емоції. ➤ Підтримайте гнів дитини, але обережно перенаправте його на пережите лихо. «Ти дуже злишся, адже відбулося багато поганого. Я теж злюся. Мені дуже шкода, що це сталося, але навіть мама не може зробити так, щоб урагани ніколи не траплялися. Нам обом зараз важко».

Перша Психологічна Допомога	Публікація видана фондом «Глобальна ініціатива в психіатрії» в рамках програми КОБЕРМ - спільної ініціативи EU і UNDP	4
-----------------------------	---	---

Поради батькам щодо надання допомоги дітям до трьох років, які пережили лихо або катастрофу

Якщо ваша дитина...	Що з нею відбувається	Як допомогти
<p>...не хоче ані грати, ані займатися чимось ще</p> <p>...поводиться так, немов вона не має ніяких почуттів (ані радості, ані смутку)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ваша дитина потребує вас – сталося стільки всього, ймовірно, їй сумно і вона дуже пригнічена. ➤ Коли діти переживають стрес, деякі з них починають кричати, а деякі, навпаки, замовкають і замирають. І тим, і іншим, потрібні близькі люди поруч. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Посидьте з дитиною, притисніть її до себе. Дайте їй відчуття, що любите її. ➤ Якщо можете, допоможіть дитині вербалізувати її почуття. Дайте їй зрозуміти, що сумувати, злитися або хвилюватися – нормально. «Здається, тобі нічого не хочеться. Напевно, тобі сумно. Це нормально. Я побуду з тобою». ➤ Займайтеся разом з дитиною чимось приємним для неї – почитайте книжку, заспівайте пісеньку, пограйте разом.
<p>... багато плаче</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ В результаті пережитого лиха в житті вашої родини відбулося багато змін. Ясна річ, дитина сумує. ➤ Дайте дитині можливість посумувати, втіште її – це їй допоможе, навіть якщо вона продовжить сумувати. ➤ Якщо ви самі відчуваєте непереборну печаль, зверніться за допомогою. Благополуччя вашої дитини залежить від вашого власного благополуччя. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Дайте дитині можливість висловити свою печаль. ➤ Допоможіть дитині озвучити свої почуття, дати їм назву і зрозуміти їх причину. «Думаю, тобі сумно. Багато чого поганого сталося, наприклад. . .». ➤ Підтримайте дитину – посидьте з нею, приділіть їй додаткову увагу. Призначте час, який будете проводити разом. ➤ Допоможіть дитині з надією дивитися в майбутнє. Важливо думати і говорити про те, як ви будете жити далі, що будете робити – наприклад, ходити на прогулянки, в парк або зоопарк, грати з друзями. ➤ Подбайте про себе.
<p>... сумує за людьми, з якими ви не бачитеся після пережитого лиха</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Навіть якщо малюки не завжди висловлюють свої почуття, знайте, що їм важко втрачати зв'язок з важливими і рідними для них людьми. ➤ Якщо близька дитині людина загинула, малюк буде відчувати більш сильні емоції щодо того, що сталося. Якщо емоції занадто сильні і не йдуть на спад більше двох тижнів, зверніться до фахівця. ➤ Маленькі діти не розуміють, що таке смерть, і думають, що людина ще повернеться. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Якщо людина поїхала, допоможіть дитині якимось підтримувати з нею зв'язок (наприклад, надсилайте фотографії або листівки, дзвоніть). ➤ Говоріть з дитиною про тих, кого вона любить. Навіть якщо цих людей поруч немає, можна підтримувати позитивні почуття до них, розмовляти про них. ➤ Визнайте, що дійсно важко не бачити близьких, це сумно. ➤ Якщо хтось загинув, простими словами і чесно відповідайте на питання дитини про цю людину.
<p>... сумує за речами, які ви втратили в результаті пережитого лиха</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Якщо сім'я або громада втратила занадто багато в результаті лиха, дорослі можуть не звернути уваги не те, як багато для дитини може означати втрата іграшки або іншого улюбленого предмета – наприклад, ковдри. ➤ Коли дитина сумує через іграшки, вона проявляє свою тугу по всьому, що ви втратили в результаті пережитого лиха. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Дозвольте дитині висловлювати смуток. Це справді сумно, що дитина втратила свою іграшку або ковдру. ➤ Якщо це можливо, постарайтеся знайти щось замість іграшки або ковдри, що б змогло втішити вашу дитину. ➤ Переключіть увагу дитини на інші заняття.